

І.В. Ховрак, к.е.н., доц.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Стратегічне управління економічною безпекою держави на засадах соціальної відповідальності

Економічна безпека є основою економічного суверенітету держави. Разом з цим важливим завданням є посилення соціальної відповідальності держави та бізнесу у вирішенні найактуальніших проблем гарантування економічної безпеки. Саме тому метою дослідження є обґрунтування доцільності застосування концепції соціальної відповідальності у стратегічному управлінні державною економічною безпекою. У статті виявлено, що українська методологія розрахунку рівня економічної безпеки не повністю відображає сучасні показники сталого розвитку країни. Автор довів, що посилення соціальної відповідальності держави, бізнесу та громадян, а також їх взаємодія у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку держави може підвищити рівень економічної безпеки національної економіки. У той же час формування та підтримка економічної безпеки держави залежить від застосування концепції соціальної відповідальності на всіх рівнях: особистісному, організаційному та національному. Також автор запропонував приділити особливу увагу формуванню стратегічного мислення.

Ключові слова: економічна безпека; соціальна відповідальність; стратегічне управління; стратегічне мислення; сталий розвиток.

Постановка проблеми. Економічна безпека, яка залежить від рівня розвитку держави та економічної системи, постійно еволюціонує в залежності від зміни умов. Розроблені індекси визначення рівня економічної безпеки засновані на індикаторах соціальної безпеки, таких як доходи, трудові відносини, надання медичної допомоги тощо. При цьому у слаборозвинених країнах рівень економічної безпеки може враховувати й наявність водопостачання. У будь-якому разі, економічна безпека є станом, який формує відчуття впевненості за достатність ресурсів для покриття поточних потреб, відсутність ризикованих ситуацій та наявність варіантів зменшення ризику, здатність та потенціал для досягнення цілей.

Безпека, особливо економічна безпека, є надзвичайно важливою проблемою функціонування держави сьогодні. Проте наявність затяжної військово-політичної кризи в Україні, розбалансування та диспропорцій в соціально-економічному розвитку регіонів є причинами втрати уваги до довгострокових механізмів розвитку держави та гарантування її економічної безпеки. Адже на думку експертів [11, с. 227], коли воєнна чи оборонна безпека є важливою, менша увага держави зосереджена на різних аспектах забезпечення економічної безпеки суспільства. В свою чергу, це може призвести до втрати економічного суверенітету держави, що проявляється у неможливості ефективно впливати на хід економічних процесів або підтримувати громадський порядок [10, с. 84].

Відповідно, висока пріоритетність вирішення завдань економічної безпеки в державній політиці обумовлена необхідністю підвищення матеріального добробуту населення в умовах кризової ситуації та постійного зростання нових викликів та загроз розвитку національної економіки. Разом з цим важливим завданням є посилення соціальної відповідальності держави та бізнесу у вирішенні найактуальніших проблем гарантування економічної безпеки. Адже бізнес середовище та владні структури несуть відповідальність за формування та підтримання економічної безпеки суспільства. Так, динамічний розвиток бізнесу та формування сприятливого середовища на мікрорівні має підтримуватись дієвою соціально-економічною політикою держави та гарантуванням доступу до якісних товарів і послуг. Одночасно, нові виклики сьогодення, такі як розширення глобальної конкуренції, відкритість економік, динамічні технологічні зміни, посилення попиту на високоосвічену робочу силу, вимагають застосування стратегічного підходу до формування та підтримання економічної безпеки держави на принципах соціальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Закордонні вчені [7, с. 176–177], говорячи про економічну безпеку, виділяють її суб'єктивний та об'єктивний стан, негативний (безпека «від» загроз) та позитивний вимір (безпека «до» – у формі прагнення до розвитку, процвітання тощо), просторовий діапазон (від локального до глобального рівня). З іншої сторони, економічну безпеку держави розглядають як сукупність взаємопов'язаних елементів, яка володіє такими властивостями [5, с. 105]: комунікативність, цілеспрямованість, цілісність, адаптивність, надійність, ієрархічність, мультиплікативність, емерджентність, інтерактивність та альтернативність. При цьому не існує жодної одиниці виміру чи єдиного підходу, здатного охоплювати всі аспекти економічної безпеки держави.

Отже, економічна безпека держави є важливим елементом її національної безпеки, оскільки формує підґрунтя для забезпечення сталого розвитку економіки, реалізації дієвої соціальної та екологічної політики,

сприяння дотриманню належного рівня конкурентоспроможності країни в міжнародному середовищі. Слід підкреслити, що перелік потенційних загроз економічній безпеці держави є надзвичайно великим і включає, серед інших [7, с. 181–182]: відносно низьке економічне зростання по відношенню до інших країн; перешкоди на шляху доступу до зовнішніх ринків, капіталу та природних ресурсів; загальна втрата ринків внаслідок недобросовісної конкуренції з боку інших суб'єктів у міжнародному середовищі; обмеження доступу до інформації та технології; проблеми із збалансуванням видатків бюджету; тіньова економіка; валютні спекуляції; обмеження доступу до енергоносіїв; зростання безробіття; неконтрольована інфляція тощо. Дослідники вважають, що пасивне гарантування економічної безпеки держави, що базується на реагуванні на вплив загроз, а не на превентивному підході, призвело до системної економічної кризи в Україні [3, с. 28].

Саме тому, враховуючи світовий досвід, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України розробило та представило національну доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна» (2017) з орієнтирами досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку, представленими у вигляді 86 завдань національного розвитку та 172 показників для проведення їх моніторингу [6, с. 2]. Запропоновані орієнтири було обрано на підставі розрахунково-прогнозних досліджень з використанням сценарних підходів до встановлення напрямів розвитку України на довгострокову перспективу.

В Україні затверджено Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки країни (2013) [4], які містять систему з 128 індикаторів стану економічної безпеки за 9 складовими. В зазначених Методичних рекомендаціях також наведено порогові значення й алгоритм розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки. Однак, вважаємо за доцільне оновити представлену систему індикаторів, враховуючи основні положення національної доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна». Оскільки представлені у методичних рекомендаціях індикатори не відображають у повній мірі сучасних показників сталого розвитку країни (табл. 1), а саме: надання якісної освіти, подолання бідності, підвищення добробуту громадян, дотримання принципу гендерної рівності та інших, що є важливими не лише для гарантування економічної безпеки, а також для розвитку громадянського суспільства.

Таблиця 1

Відповідність Цілей Сталого Розвитку складовим економічної безпеки України

Складові	Цілі*																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
виробнича				x		x	x	x	x		x	x	x		x		
демографічна	x	x	x	x	x	x		x			x					x	
енергетична				x		x	x	x			x	x	x	x			
зовнішньо-економічна				x			x	x		x		x					x
інвестиційно-інноваційна				x				x	x			x					
макро-економічна				x			x	x	x	x		x	x	x	x		
продовольча		x		x		x		x					x				
соціальна	x	x	x	x	x	x		x			x					x	x
фінансова				x				x	x								

Джерело*: складено автором

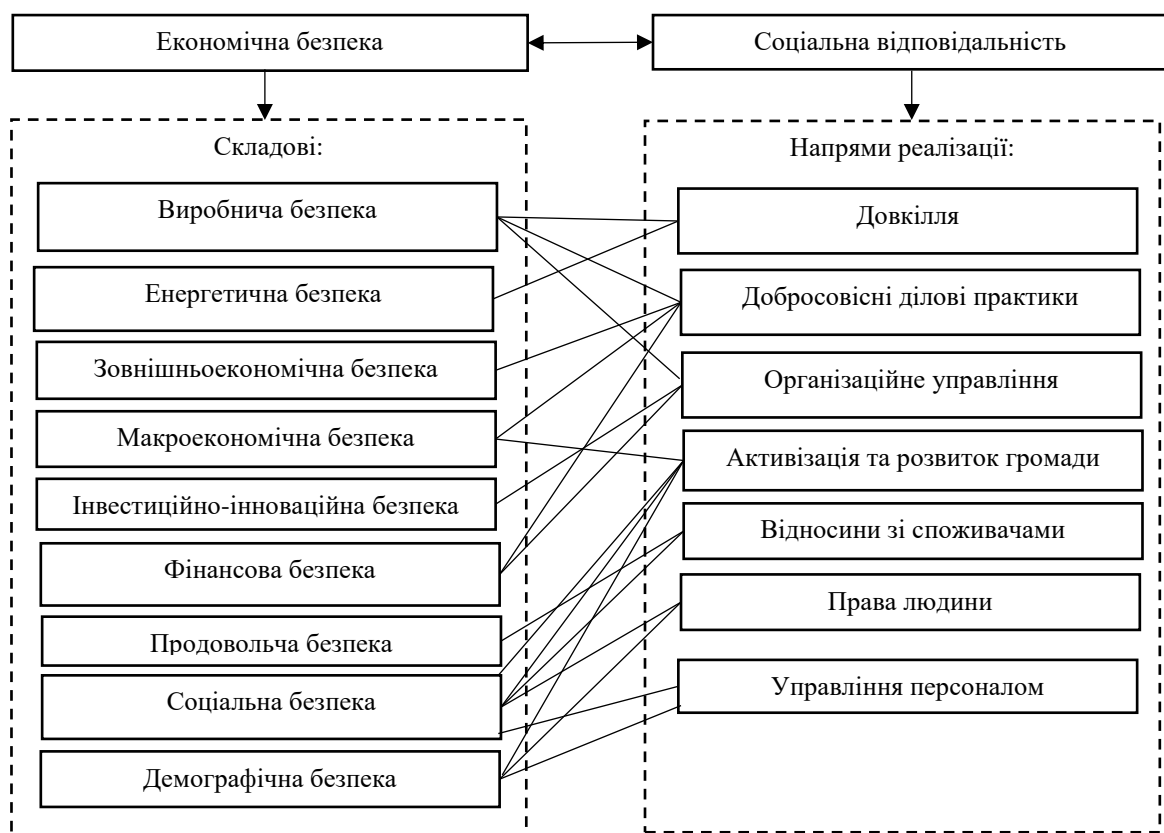
* 1 – подолання бідності у всіх її формах та усюди; 2 – подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; 3 – забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх в будь-якому віці; 4 – забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх; 5 – забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток; 6 – забезпечення наявності та раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх; 7 – забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх; 8 – сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх; 9 – створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям; 10 – скорочення нерівності всередині країн і між ними; 11 – забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів; 12 – забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва; 13 – вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та його наслідками; 14 – збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку; 15 – захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття; 16 – сприяння побудові миролюбного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях; 17 – зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку.

Варто додати, що результати досліджень українських вчених свідчать про певні «прогалини» у системі індикаторів вищезгаданих методичних рекомендацій. Так, було проведено порівняння методичних рекомендацій з індексом глобальної конкурентоспроможності, який також відображає рівень економічної

безпеки країни [1, с. 77]. Встановлено, що українська методика розрахунку рівня економічної безпеки не враховує в повній мірі такі важливі індикатори, як етика і відповідальність як державних органів влади, так і бізнесу; якість інфраструктури; якість освіти; управління талантами; використання інформаційних та телекомунікаційних технологій тощо. У таких умовах необхідним є застосування концепції соціальної відповідальності при стратегічному управлінні економічною безпекою держави та оцінці її рівня.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування доцільності застосування концепції соціальної відповідальності при стратегічному управлінні економічною безпекою держави.

Викладення основного матеріалу. Соціальна відповідальність є складним суспільним феноменом, здатним забезпечити потреби соціально-економічного розвитку [2, с. 63]. На нашу думку, підвищення соціальної відповідальності держави, бізнесу та громадян, а також їх взаємодія при вирішенні проблем соціально-економічного розвитку держави здатні підвищити рівень економічної безпеки національної економіки. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що реалізація основних аспектів соціальної відповідальності, наведених у Міжнародному стандарті ISO 26000:2010 «Настанова по соціальній відповідальності» (2010) [9], здатні позитивно вплинути на всі складові економічної безпеки держави. Основні взаємозв'язки та найсильніший взаємовплив економічної безпеки та соціальної відповідальності наведені на рисунку 1.

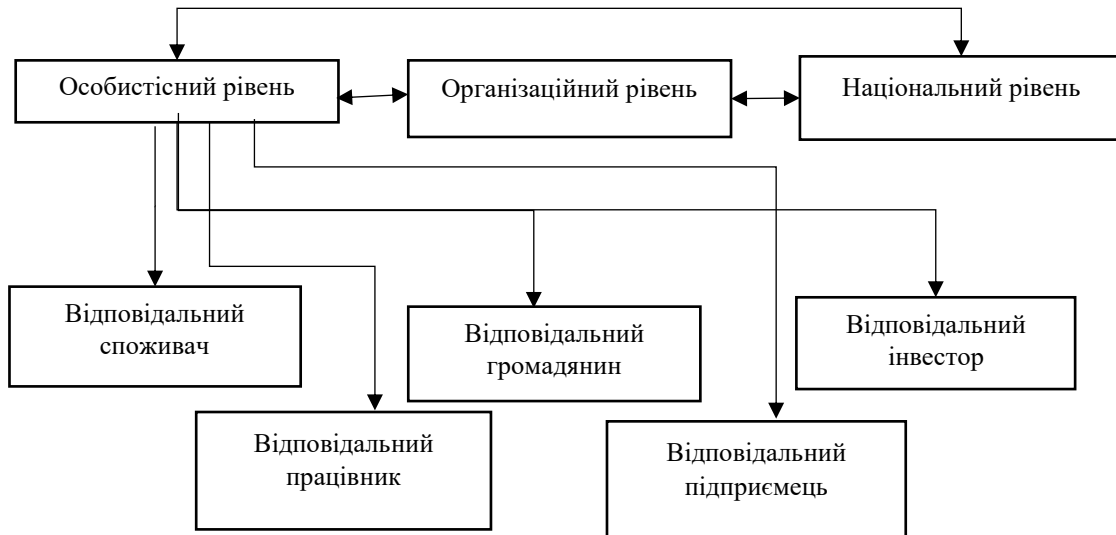

Джерело*: побудовано автором

Рис. 1. Структурна модель взаємозв'язку та взаємовпливу економічної безпеки та соціальної відповідальності

Важливо додати, що формування та підтримання економічної безпеки держави залежить від застосування концепції соціальної відповідальності на всіх рівнях (рис. 2):

- особистісному рівні (рівень окремих індивідів, які здатні нести відповідальність у різних ролях: як громадянин, споживач, виробник чи інвестор);
- організаційному рівні (рівень підприємств, установ і організацій, що використовують у власній діяльності принципи корпоративної соціальної відповідальності, соціального підприємництва чи відповідального інвестування);
- національному рівні (рівень держави, що проявляється у розумінні важливості якісної освіти та медицини, формуванні умов для успішної господарської діяльності, а також представлений органами влади, діючими прозоро та відповідально).

Джерело*: побудовано автором

Рис. 2. Рівні соціальної відповідальності

Особливу увагу на всіх рівнях соціальної відповідальності варто приділяти формуванню стратегічного мислення. Однак, на особистісному рівні процес створення стратегії є більш інтуїтивним, менш розробленим, заснований на суб'єктивних оцінках. На організаційному рівні розробка стратегії базується на поєднанні функціонального, процесного, ресурсного та компетентного підходів. Розробка стратегії застосування концепції соціальної відповідальності на національному рівні вимагає ґрунтовного аналізу внутрішнього (макро- та мікросередовища) та зовнішнього середовища. Рисунок 3 містить інструментарій, необхідний для стратегічного управління економічною безпекою держави.

Джерело*: побудовано з джерела [8, с. 122–123]

Рис. 3. Система методів побудови стратегії управління економічною безпекою держави на засадах соціальної відповідальності

Висновки. В сучасних умовах головною проблемою є пошук джерел і методів досягнення економічної безпеки країн та міжнародної конкурентоспроможності мирним шляхом, без використання військової сили, оскільки демократичні держави не ведуть війну один з одним [10, с. 88]. У цьому контексті, динамічно змінне розуміння економічної безпеки вимагає, насамперед, застосування широкого спектру методів побудови стратегії управління економічною безпекою держави на засадах соціальної відповідальності. В статті розглянуто взаємозв'язок та взаємовплив економічної безпеки та соціальної відповідальності, а також охарактеризовано застосування концепції соціальної відповідальності на всіх рівнях: особистісному, організаційному, національному. Це дозволило сформувати систему методів побудови стратегії управління економічною безпекою держави на засадах соціальної відповідальності.

У свою чергу, все ще необхідно досліджувати широкомасштабне використання інструментів соціальної відповідальності в конкуренції за розподіл ресурсів, необхідних для розвитку країни. Важливим у цьому контексті є гнучкість та здатність держави співпрацювати з бізнес-середовищем, академічним середовищем та громадськими організаціями.

Оскільки основа для формування розуміння відповідальності за економічну безпеку держави закладається в процесі освіти, перспективами подальших наукових розробок у цьому напрямку є оцінка впливу освіти на економічну безпеку держави.

Список використаної літератури:

1. Вареник В.М. Аналіз методик розрахунку економічної безпеки України / В.М. Вареник // Академічний огляд. – 2016. – № 1 (44). – С. 70–79.
2. Звонар В.П. Принципи реалізації соціальної відповідальності як соціоекономічного феномену: теоретичний аспект аналізу / В.П. Звонар // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2016. – № 3 (77). – С. 63–70 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : 10.26642/jen-2016-3(77)-63-70.
3. Маслій О.А. Методичні засади ідентифікації загроз економічній безпеці держави / О.А. Маслій // Економіка і регіон. – 2017. – № 6 (67). – С. 28–34.
4. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України : № 1277 : станом на 29 жовтня 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua/>.
5. Пугач О.А. Моделювання загроз системі економічної безпеки національної економіки з позицій їх своєчасного виявлення та передбачення / О.А. Пугач // Економіка і регіон. – 2015. – № 3 (52). – С. 103–109.
6. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь 2017. – К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. – 176 с.
7. Adamczyk M. Deficyt handlowy zagrożeniem dla bezpieczeństwa ekonomicznego państwa? / M.Adamczyk // Globalne i lokalne problemy polityki bezpieczeństwa polska i świat. – Poznań, 2017. – pp. 175–194.
8. Daniluk P. Strategia bezpieczeństwa na poziomie lokalnym / P.Daniluk // Przedsiębiorczość i zarządzanie. – 2017. – Tom XVIII. – Zeszyt 5. – Część I. – pp. 119–133.
9. ISO 26000 (2010) «Guidance on social responsibility». – Geneva : Switzerland. – Access mode : <http://www.iso.org/iso/home/standards.htm>.
10. Leszczyński M. Ekonomiczny wymiar bezpieczeństwa / M.Leszczyński // Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze. – 2017. – № 6. – pp. 83–89.
11. Niedziółka M. Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa a funkcjonowanie otwartych funduszy emerytalnych / M.Niedziółka // Zeszyty Naukowe uniwersytetu przyrodniczo-humanistycznego w Siedlcach. Seria : Administracja i Zarządzanie. – 2017. – № 115. – pp. 227–235.

References:

1. Varenyk, V.M. (2016), «Analiz metodyk rozrachunku ekonomicznej bezpieki Ukrainy», *Akademichnyj ogljad*, No. 1 (44), pp. 70–79.
2. Zvonar, V.P. (2016), «Pryncypy realizacii' social'noi' vidpovidal'nosti jak socioekonomichnogo fenomenu: teoretychnyj aspekt analizu», *Visnyk Zhytomyr'skogo derzhavnogo tehnologichnogo universytetu*, Serija *Ekonomiczni nauky*, No. 3 (77), pp. 63–70, available at : 10.26642/jen-2016-3(77)-63-70
3. Maslij, O.A. (2017), «Metodychni zasady identyfikacii' zagroz ekonomicznej bezpeci derzhavy», *Ekonomika i region*, No. 6 (67), pp. 28–34.
4. Kabinet Ministriv Ukrainy (2013), «Metodychni rekomendacii' shhodo rozrachunku rivnja ekonomicznoi' bezpeky Ukrainy», Nakaz Ministerstva ekonomicznogo rozvytku i torgivli Ukrainy, No. 1277, stanom na 29 zhovtnja, available at: <http://me.kmu.gov.ua/>
5. Pugach, O.A. (2015), «Modeljuvannja zagroz systemi ekonomicznoi' bezpeky nacional'noi' ekonomiky z pozycij i'h svojechasnogo vyjavlennja ta peredbachennja», *Ekonomika i region*, No. 3 (52), pp. 103–109.
6. Ministerstvo ekonomicznogo rozvytku i torgivli Ukrainy (2017), *Cili Stalogo Rozvytku: Ukrain'a. Nacional'na dopovid' 2017*, Kyiv, 176 p.
7. Adamczyk, M. (2017), «Deficyt handlowy zagrozeniem dla bezpieczeństwa ekonomicznego państwa?», *Globalne i lokalne problemy polityki bezpieczeństwa polska i świat*, Poznań, pp. 175–194.
8. Daniluk, P. (2017), «Strategia bezpieczeństwa na poziomie lokalnym», *Przedsiębiorczość i zarządzanie*, Tom XVIII, Zeszyt 5, Część I, pp. 119–133.
9. UKRstandards ISO 26000 (2010), «Guidance on social responsibility», Geneva, Switzerland, available at: <http://www.iso.org/iso/home/standards.htm>
10. Leszczyński, M. (2017), «Ekonomiczny wymiar bezpieczeństwa», *Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze*, No. 6, pp. 83–89.
11. Niedziółka, M. (2017), «Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa a funkcjonowanie otwartych funduszy emerytalnych», *Zeszyty Naukowe uniwersytetu przyrodniczo-humanistycznego w Siedlcach*, Seria *Administracja i Zarządzanie*, No. 115, pp. 227–235.

Ховрак Інна Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і фінансів Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, м. Кременчук.

Наукові інтереси:

– сталий розвиток та соціальна відповідальність.

Тел.: +38 (050) 308–73–08. E-mail: inna.khovrak@ukr.net.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2018.